

UD 5. ASIA E ÁFRICA. DA DESCOLONIZACIÓN ÁS NOVAS POTENCIAS

- Na segunda metade do século XX, o proceso de descolonización cambiou o mapa político do mundo. En Asia e en África, sobre as fronteiras dos imperios coloniais europeos, xurdiron decenas de Estados novos. Para moitos deles, a independencia foi o froito de pactos, acordos e cesións entre as antigas metrópoles e os movementos nacionalistas. Noutros casos, non obstante, foi o resultado de longos e cruentos conflitos bélicos. E o que veu despois non foi un camiño doado.
- Para a poboación do chamado «terceiro mundo», a soberanía política non significou a mellora das súas condicións de vida. A historia dos novos países asiáticos e africanos e do mundo subdesenvolvido do Sur estivo marcada polos conflitos internos, a inestabilidade política, as guerras e a dependencia económica das grandes potencias occidentais.

1. A DESCOLONIZACIÓN E O TERCEIRO MUNDO

- A **descolonización** foi o proceso histórico que, ao longo de tres décadas (1945-1975), permitiu a independencia das colonias dos imperios europeos situadas en Asia e África. Foi un proceso relativamente **rápido** no que se combinaron acordos pacíficos e tamén guerras sangrentas. Pero na maioría dos casos, o logro da independencia non resolveu os problemas sociais e económicos das antigas colonias. Á dominación territorial seguiron a **dependencia económica** e a **inestabilidade política**.
- O chamado **terceiro mundo**, formado polos países pobres do Sur, quedou separado do mundo rico do Norte pola fenda crecente do subdesenvolvemento.

1.1. OS FACTORES DO CAMIÑO CARA Á INDEPENDENCIA

- O inicio do proceso de descolonización na segunda metade do século XX e, como resultado, o xurdimento dun gran número de novos países, foi o froito da **combinación de diversos factores políticos, económicos, sociais e culturais**.
- Estes factores ou circunstancias que propiciaron dito proceso foron aparecendo ao longo das décadas precedentes, e por iso imos nomealos seguindo a secuencia cronolóxica:
 - A) Tras a **Primeira Guerra Mundial**, o presidente estadounidense Wilson, no 5.º dos seus 14 puntos para unha nova orde mundial, avogaba polo recoñecemento do **dereito á autodeterminación dos pobos**.
 - B) Xa nos anos **trinta**, os **movementos nacionalistas** das colonias aumentaron a súa presenza e a súa influencia. Os principais líderes procedían das elites locais, relacionadas co ámbito da burguesía comercial e administrativa, e educáranse en institucións e universidades europeas.
 - C) No ano **1945**, cun **continente europeo devastado** por máis de cinco anos de violencia e destrución, era evidente a debilidade das potencias coloniais europeas:

- Francia, Bélxica e Países Baixos foran invadidos polas tropas alemás.
 - Reino Unido, esgotado tras a contenda, non conservaba a capacidade económica e militar necesaria para manter a integridade do seu imperio.
 - Ademais, a poboación das colonias, que participara na guerra con persoas e recursos, non estaba disposta a esquecer as promesas de liberdade recibidas a cambio da súa axuda. Moitos pobos ían reclamar a súa independencia no nome dos mesmos principios invocados para loitar contra o fascismo: o dereito de resistencia fronte á dominación estranxeira, a loita pola liberación nacional.
- D) Por outra parte, xa nos anos da II GM, os líderes dos movementos nacionalistas converteron a **defensa da súa cultura e a súa identidade en mobilizacións independentistas**, capaces de conectar as minorías ilustradas coas masas populares. A súa ideoloxía era diversa. Algunhas organizacións estaban dirixidas por partidos comunistas, outros grupos baseábanse na defensa das culturas indíxenas e en moitos países o principal elemento mobilizador era a reivindicación do seu carácter étnico ou a súa identidade relixiosa. A ideoloxía colonialista viuse seriamente cuestionada.
- E) Nos **países desenvolvidos de Occidente**, a **opinión pública** comezou a estar a favor da concesión da independencia das colonias. As voces críticas contra o imperialismo, como as dos partidos socialistas, denunciaron a existencia de negocios lucrativos, en mans dunha minoría, mentres a maioría da poboación tiña que asumir o elevado custo humano, económico e político da administración colonial.
- F) Outro elemento que axudou aos procesos de independencia foi o papel das Nacións Unidas. A **ONU**, fundada tras a Guerra Mundial, incorporaba na súa Carta fundacional o principio de **igualdade entre todos os pobos e o recoñecemento do dereito de autodeterminación**. A estes dereitos déuselles forma en 1960, coa aprobación da resolución **1514** que condenaba a dominación e explotación dos pobos como unha negación dos dereitos humanos fundamentais. A capacidade de acción da ONU sempre foi limitada, pero converteuse nun foro de expresión e lexitimación dos movementos anticoloniais.
- G) A descolonización viuse favorecida polas posicións de **Estados Unidos e a Unión Soviética**. Ambas as dúas potencias, enfrascadas na **Guerra Fría**, apoiaron en boa medida as reivindicacións nacionalistas e propiciaron a emancipación das colonias. Ningunha das dúas superpotencias tiña un imperio colonial e ambas as dúas estaban moi interesadas en atraer os novos Estados cara aos seus respectivos bloques e áreas de influencia.
- H) En **1955**, en **Bandung** (Indonesia) sentáronse as bases dunha organización política internacional situada á marxe dos dous grandes bloques, capitalista e socialista, o **Movemento de Países Non-Aliñados** (fundado en 1961). Os representantes de 29 Estados asiáticos e africanos reunidos acordaron a condena do imperialismo; a defensa do dereito á autodeterminación; a condena do racismo e o *apartheid*; a defensa do neutralismo; o rexeitamento á inxerencia das grandes potencias nos seus asuntos internos, e unha política de desarmamento e coexistencia pacífica.
- A Conferencia de Bandung marcou a **aparición de líderes** de gran prestixio internacional, como Pandit **Nehru** na India, Gamal Abdel **Nasser** en Exipto, Admed **Sukarno** en Indonesia, e deu un grande impulso ao proceso de descolonización.

1.2. O TERCEIRO MUNDO

- O **concepto** «terceiro mundo» **xurdiu en 1952** nun artigo publicado polo demógrafo francés Alfred Sauvy. O termo facía referencia ao coñecido ensaio do Abade Sieyès (*Que é o terceiro estado?*) publicado en vésperas da Revolución Francesa. Sauvy analiza como o terceiro mundo, marxinado e explotado como o fora o terceiro estado, aspiraba tamén a ser algo no concerto internacional. Pódese diferenciar:

- O **«primeiro mundo»** englobaba países desenvolvidos occidentais, encabezados por Estados Unidos.
- O **«segundo mundo»** estaba formado polos países socialistas que permanecían dentro da órbita da Unión Soviética.
- O **«terceiro mundo»** tiñan un denominador común, a pobreza e o subdesenvolvemento, e unha aspiración política, a posibilidade de crear unha forza anticolonial independente das grandes superpotencias.

1.3. INESTABILIDADE POLÍTICA E SUBDESENVOLVEMENTO

- Os intentos de formación de **democracias parlamentarias fallaron** na maioría dos novos Estados debido á situación social, cultural e económica das antigas colonias, moi diferente da dos países occidentais.

- Nos territorios onde a independencia se conseguiu a través de guerras de liberación, creáronse **sistemas políticos socialistas**, a imitación do modelo soviético ou chinés. Pero moitos procesos revolucionarios remataron en ditaduras militares autoritarias.

- Tras ter obtida a independencia, poucos lugares se libraron de sufrir golpes de Estado, guerras civís ou enfrontamentos armados con países veciños, polo que o **militarismo** converteuse nun trazo común do terceiro mundo e impediu a construción dunha Administración e unha sociedade civil sólidas e estables.

- As **guerras** estaban provocadas por divisións internas étnicas, relixiosas ou culturais, por disputas arredor das fronteiras arbitrarias, trazadas polas antigas metrópoles, ou pola confrontación, nun escenario local, dos dous bloques da Guerra Fría.

- A característica que mellor define o terceiro mundo é a súa situación de **pobreza, subdesenvolvemento e dependencia económica**. Nos países en vías de desenvolvemento de África e de Asia, e en boa parte de América Latina, coexistían e seguen coexistindo altas taxas de crecemento demográfico cunha renda *per cápita* moi baixa e unha desigualdade social interna extrema. Unha minoría da poboación acumula case toda a riqueza, mentres a gran maioría vive no límite da subsistencia, con graves problemas de malnutrición, mortalidade infantil e analfabetismo.

- O **subdesenvolvemento** naceu na época do **imperialismo**, cando as economías das colonias quedaron subordinadas aos intereses das metrópoles. Seguiu despois da independencia, cando se creou unha nova forma de dominio, o **neocolonialismo**. As antigas colonias manteñen unha dependencia comercial, tecnolóxica e financeira respecto aos países desenvolvidos occidentais. O peso da débeda externa impide calquera posibilidade de desenvolvemento. E o **intercambio desigual de materias**

primas e produtos agrarios baratos a cambio de tecnoloxía agranda aínda máis a fenda aberta entre os países ricos e os países pobres.

- Nos **anos noventa** do século pasado, cando se derrubou o mundo comunista liderado pola URSS, o concepto de terceiro mundo **empezou a perder significado e unidade interna**. A situación dos países máis pobres e desfavorecidos non tiña nada que ver coa posición vantaxosa dos produtores de petróleo, co desenvolvemento dos «dragóns» asiáticos ou coa emerxencia de xigantes económicos, como China ou India. Actualmente, a **expresión Norte-Sur** identifica, a grandes trazos, a fronteira xeográfica que separa os países do Norte, que acumulan a maior parte da riqueza, e a maioría dos países pobres do Sur. Destaca a situación penosa da **África negra** onde, medio século despois da independencia, continúan as fames, epidemias, golpes de Estado e guerras civís.

2. O SUR E O SUESTE ASIÁTICO

- O proceso de descolonización comezou en Asia despois da Segunda Guerra Mundial. Nunha década, as rexións que pertencían ao imperio británico (subcontinente do Indostán), francés (Indochina) e neerlandés (Indonesia) convertéronse en países independentes. A emancipación chegou, nalgúns casos, a través de acordos e pactos das potencias coloniais coas elites nativas e noutros, despois de cruentas guerras. Pero a independencia non foi o final dos conflitos e enfrontamentos violentos.

2.1. INDIA E PAKISTÁN

- Debido á súa riqueza e á súa grande extensión, **India** era a «xoia da coroa», a posesión máis prezada do Reino Unido. A administración británica, encabezada por un vicerrei, deixaba unha ampla autonomía aos gobernos dos protectorados e principados locais. A maioría da poboación permanecía atada á terra, nunhas condicións de servidume case feudal. Nas cidades, onde a industria era moi escasa, destacaba a pequena burguesía formada por comerciantes e funcionarios. A maioría deles recibiran unha boa educación, algúns mesmo cursaran estudos nas universidades da metrópole.

- No seo da elite local, en **1885, naceu o Partido do Congreso**. En **1905**, a minoría de relixión islámica, en rivalidade constante cos hindús, fundou a **Liga Musulmá**.

- Despois da Primeira Guerra Mundial, os **nacionalistas** comezaron a reclamar a **independencia política** do país. O seu dirixente máis sinalado foi Mahatma **Gandhi**, un líder carismático que criticaba os efectos da industrialización colonial, reclamaba o regreso á cultura ancestral hindú e propugnaba a resistencia pasiva e a desobediencia pacífica das leis británicas. Nos anos trinta, tras varias revoltas populares e duras accións represivas, o movemento nacionalista estendeuse ás clases populares urbanas e ao campesiñado, converténdose nun verdadeiro movemento de masas.

- A Segunda Guerra Mundial precipitou os acontecementos. En **1945**, Reino Unido accedeu a conceder a **independencia** seguindo os pasos do Plan Mountbatten, o nome do último vicerrei. Os **independentistas** estaban liderados por dous políticos, Pandit **Nehru**, do Partido do Congreso, e Ali **Jinnah**, da Liga Musulmá, que defendía a creación dun país islámico.

- En agosto de **1947**, a **colonia quedou dividida** en dous Estados independentes. Por un lado, a **Unión India**, de maioría hindú, que abrangía o 81 % do territorio. Polo outro, **Paquistán**, de maioría musulmá, cun 19 % da superficie dividida en **dúas zonas** separadas entre si por case dous mil quilómetros de distancia: o **Paquistán Occidental** e o **Oriental, Bangladesh**. En **1971**, **Bangladesh** converteuse nun **país independente**, despois dunha cruenta guerra civil.

- A partición da India produciu **numerosos enfrontamentos** violentos en zonas como o Punjab e Bengala, con máis de medio millón de mortos e unha vaga de millóns de refuxiados, hindús e musulmáns, cara a un e o outro lado da fronteira.

A división non rematou cos conflitos entre as dúas grandes confesións relixiosas. O territorio fronteirizo de Caxemira pasou a ser un espazo disputado, causa de varias guerras (1947, 1965 e 1971) e de continuas tensións que chegan ata a actualidade.

2.2. O SUESTE ASIÁTICO

A) Posesións británicas

- As demais posesións británicas en Asia accederon rapidamente á independencia despois da India:

- En **1948** conseguíuno **Birmania**, onde existía un movemento nacionalista que destacara na loita contra a dominación xaponesa durante a Segunda Guerra Mundial.
- Ese mesmo ano creouse o Estado de **Ceilán**, que en 1972 pasou a denominarse **Sri Lanka**.
- A independencia de **Malaisia** atrasouse ata **1957**, debido aos conflitos internos étnicos e relixiosos.
- A **Singapore** separado de Malaisia, chegou en **1965**.

- A **maioría** das antigas **colonias** británicas permaneceron vinculadas á coroa do **Reino Unido a través da Commonwealth**, asociación voluntaria dedicada a fomentar as relacións económicas e culturais entre os países que a integran. Na actualidade está composta por 53 países independentes ou semiindependentes.

B) Posesións francesas e neerlandesas

- Nas colonias francesas e neerlandesas de Asia, **o proceso de descolonización non foi pacífico**.

- **Indochina francesa**. En 1946, a Liga Comunista do Viet Minh, proclamou a **República Democrática de Vietnam**. Francia non aceptou os feitos e comezou unha longa guerra de desgaste que se prolongou ata **1954**, cando o exército colonial francés foi derrotado na batalla de Dien Bien Phu. Na Conferencia de Xenebra (1954) creáronse tres Estados independentes, **Laos, Cambodja e Vietnam**, que se dividiu en dúas zonas, separadas polo paralelo 17, en espera dun referendo que nunca se celebrou. O Estado comunista de **Vietnam do Norte**, dirixido por Ho Chi Minh, enfrontouse ao réxime prooccidental de **Vietnam do Sur**, apoiado militarmente por

EE. UU. Foi un longo conflito que rematou en 1975 coa vitoria norvietnamita e a creación da **República Socialista de Vietnam**.

- **Indonesia.** O final da II GM foi aproveitado polo Partido Nacionalista de **Sukarno** para declarar a súa independencia. Países Baixos non aceptou e comezou unha guerra de guerrillas. En **1949**, o fracaso militar do exército neerlandés e a presión internacional permitiron a **proclamación da República de Indonesia**, que agrupaba as illas de Xava, Sumatra, unha parte de Borneo, Nova Guinea e o arquipélago das Célebes.

3. O EXTREMO ORIENTE: CHINA E XAPÓN

- En 1945, ao rematar a Segunda Guerra Mundial, China e Xapón, os dous grandes Estados da rexión de Asia Oriental e o Pacífico, sufrían os efectos da súa participación no conflito. China, ocupada durante anos polos xaponeses, vivía inmersa nunha cruenta guerra civil que desangraba o país. Xapón, derrotado e esgotado polo esforzo bélico, permanecía ocupado polas tropas de EE. UU. e sometido a unhas duras condicións políticas e económicas. Pero, unhas décadas máis tarde, antes de rematar o século XX, tanto China coma Xapón, con sistemas políticos moi diferentes, convertéranse en dúas das principais potencias económicas do mundo.

3.1. A REVOLUCIÓN CHINESA

- En **1912**, despois dunha revolución que derrocou o último emperador, **China** converteuse nun **República** dominada polo *Kuomintang* (Partido do Pobo). Nos **anos trinta**, a **ditadura** do xeneral nacionalista **Chang Kai-shek** encontrou a **oposición do Partido Comunista Chinés, liderado por Mao Zedong**, que soubo mobilizar as masas de campesiños pobres. Os **partidarios de Mao**, acosados polo *Kuomintang*, **emprenderon** unha estratéxica retirada polo centro do país, a **Longa Marcha**.

- Durante a ocupación xaponesa, nacionalistas e comunistas uníronse para combater aos invasores. Pero en **1945** volveu estalar unha durísima **guerra civil** que **rematou**, en **1949**, co triunfo final de Mao e a **proclamación da República Popular China**, un réxime que imitaba o modelo soviético.

- Nas décadas seguintes, o programa da **ditadura comunista**, baseado na **colectivización agraria** e na **nacionalización da industria**, produciu a transformación radical dun país inmenso, con nove millóns de quilómetros cadrados e máis de cincocentos millóns de habitantes. Os maiores esforzos concentráronse no desenvolvemento da industria pesada e na construción de grandes obras públicas.

- En **1958**, Mao puxo en marcha o «**Gran Salto Adiante**», unha mobilización xeral de toda a poboación que pretendía aumentar a produción agrícola mediante a creación de miles de comunas de campesiños que non tiñan a propiedade da terra e que estaban sometidas a unha ríxida regulación controlada polos comisarios do Partido Comunista.

O resultado non foi o esperado e durante uns anos o país tivo taxas negativas de crecemento económico.

- Na década dos **anos sesenta**, **China rompeu relacións coa URSS**, acusada de desviarse da ortodoxia comunista, e seguiu a súa propia vía cara ao socialismo.

- En **1966**, Mao, co apoio dunha parte do exército e dos estudantes máis radicais, comezou a chamada **Revolución Cultural**. Unha campaña de mobilización popular contra o inmovilismo dos políticos e dos funcionarios e os excesos da burocracia, que acabou con millóns de mortes, detencións e deportacións ao campo e no que unha parte importante da vella garda do Partido Comunista foi depurada.

- Os **negativos resultados** da Revolución Cultural provocaron un **xiro político**: **Zou Enlai**, dirixente histórico e primeiro ministro crítico con ese proceso, forzou unha **apertura ao exterior**, visible no establecemento de relacións diplomáticas con novos países occidentais, o ingreso de China no Consello de Seguridade da ONU e o recoñecemento diplomático por EE. UU. en 1972.

- A **morte de Mao**, en **1976**, abriu unha nova etapa na historia do xigante asiático. **Subiu ao poder** unha das vítimas da Revolución Cultural, **Deng Xiaoping**, un defensor da liberalización económica e da apertura internacional do réxime, que puxo fin ao radicalismo vivido ata entón e emprendeu unha serie de reformas para modernizar a agricultura, a industria, a ciencia e o exército.

- O réxime permitiu a chegada de investimentos estranxeiros e creou zonas económicas especiais abertas á economía de mercado. Un **sistema mixto** que mantiña unha **estrutura socialista con espazos para as relacións capitalistas**.

- Pero o crecemento económico non se viu acompañado por unha apertura política. En **1989**, o Goberno contestou ás manifestacións e peticións de reformas democráticas coa declaración da lei marcial e unha violenta represión. Na **praza de Tiananmén**, os tanques do exército esmagaron as voces dos disidentes.

3.2. XAPÓN: A EXPANSIÓN ECONÓMICA

- No século XIX, Xapón era un lugar illado, cunha cultura ancestral, sometido a un réxime feudal. A revolución política e económica do **período Meiji (1868-1912)** modernizou o país e converteuno na primeira potencia industrial e militar de Asia.

- A súa **política imperialista e belicista levouno ata a Segunda Guerra Mundial**. A derrota final contra Estados Unidos supuxo a ocupación do seu territorio, a supresión do exército nipón e o control das súas institucións.

- Pero o contexto da **Guerra Fría** e o inicio da guerra de Corea (1950-1953) cambiaron a política estadounidense. Rematou a ocupación e comezou a chegar a axuda técnica e financeira que aseguraban a permanencia de Xapón dentro do bloque occidental capitalista. En moi pouco tempo, Xapón recuperou o nivel de desenvolvemento económico que tiña antes da guerra. Antes de rematar a **década de 1960** convertérase na **terceira potencia económica mundial**.

- O «**milagre**» económico xaponés explícase por varios factores:

- A existencia dunha **man de obra abundante ben cualificada**.
 - O **investimento estatal** en desenvolvemento científico e innovación.
 - A construción de **grandes concentracións industriais tecnolóxicas**.
 - O grande impulso das **exportacións**.
 - A pervivencia no mundo laboral dos valores tradicionais do **aforro**, a **disciplina** e o **respecto á xerarquía**.
 - O **non investimento** en **gastos militares** (asumidos por Estados Unidos), que serviu para desviar o presuposto a gastos sociais e de innovación tecnolóxica.
- A imaxe do éxito de Xapón no exterior quedou asociada aos produtos electrónicos, a informática e o sector do automóbil. Pero nas dúas décadas finais do século XX sufriu tamén os efectos da recesión económica, a competencia dos chamados «dragóns» asiáticos (Taiwán, Corea do Sur, Singapore e Hong Kong) e os problemas asociados á vida nas grandes megalópoles e a degradación do medio.

4. O ESPERTAR DE ÁFRICA

- A fins do século XIX, África estaba repartida entre as principais potencias de Europa. Así o decidiron na Conferencia de Berlín (1884-1885), momento cumio do imperialismo europeo. Un continente aínda pouco coñecido, sometido a un réxime de administración colonial que perseguía, sobre todo, explotar os seus recursos naturais e controlar a man de obra indíxena, sen dereitos sociais nin políticos.
- Os imperios británico e francés dominaban a maior parte dos territorios, divididos por fronteiras arbitrarias que separaban tribos e pobos.

4.1. OS NACIONALISMOS AFRICANOS

- Ao rematar a Segunda Guerra Mundial, a situación da África subsahariana apenas variara. Só Liberia e Etiopía gozaban oficialmente da súa independencia.
- **Liberia** era a única república independente africana, fundada a mediados do século XIX por colonos estadounidenses de raza negra.
- O antigo reino de **Etiopía**, conquistado polas tropas italianas, recuperara a súa independencia durante a Segunda Guerra Mundial.
- O **proceso descolonizador** do continente non se iniciou ata os anos **finais da década de 1950**, debido ao pobre desenvolvemento social e económico da maioría dos territorios, sobre todo os da chamada África negra (desde o trópico de Cáncer ata o sur do continente). Pero en apenas unha década configurouse un novo mapa político, con case corenta novos Estados.
- A vaga descolonizadora dos anos cincuenta e sesenta estaba relacionada coa existencia dunha **nova elite africana**, dedicada a actividades comerciais, administrativas e profesionais, que fora educada nas universidades europeas e coñecía o ideario de

liberdade, democracia e emancipación. **Xurdiron moitos partidos e organizacións nacionalistas**, de tendencia progresista e socialista, que foron capaces de mobilizar a poboación a partir da súa identificación coa cultura e as tradicións africanas. Así **naceu o panafricanismo**, unha corrente política que promovía a solidariedade e a unión entre os pobos africanos no seu obxectivo común de loita contra o colonialismo europeo.

- O proxecto utópico dunha futura unión africana de carácter federal non pasou da cabeza dalgúns intelectuais e políticos, pero impulsou o **desenvolvemento dos movementos de liberación** e axudou a estender a conciencia nacional entre a poboación. A súa **figura máis destacada** foi o presidente de Ghana, **Kwame Nkrumah**, un dos líderes políticos que fixo posibles, en **1963**, a **creación** da Organización para a Unidade Africana (**OUA**).

4.2. A ÁFRICA SUBSAHARIANA BRITÁNICA

- As colonias africanas británicas rexíanse a través dunha administración indirecta que deixaba unha gran autonomía aos gobernos locais. Este feito explica a evolución gradual dos territorios coloniais cara á súa **independencia** e o **carácter pactado e pacífico** do proceso, con algunhas excepcións.

- O primeiro país que conseguiu a súa independencia pacificamente foi **Ghana** (antiga Costa de Ouro) en 1957. O seu exemplo foi seguido por **Nixeria, Serra Leoa, Tanganyica** (Tanzania a partir de 1964, despois da súa unión con Zanzíbar), **Uganda, Malawi, Zambia** e **Kenya**, onde si houbo un longo enfrontamento violento entre o movemento independentista radical Mau-Mau e os colonos británicos.

- Pero os maiores conflitos tiveron lugar nas colonias da **África austral**, onde as minorías de raza branca tiñan moito peso e pretendían manter a súa hexemonía política e económica. Son os casos da **Unión Sudafricana** e de **Rodesia**, que proclamaron a súa independencia de xeito unilateral en 1961 e en 1965, respectivamente, poñendo en marcha unha política de **segregación racial** (*apartheid*) cara á maioría da poboación negra.

4.3. O FINAL DOS IMPERIOS FRANCÉS E BELGA

A) Francia

- A **emancipación** das colonias francesas da **África occidental e ecuatorial** comezou en **1956** cunha lei de autonomía que abriu paso, en 1958, a un referendo. Nun principio, a maioría dos territorios, salvo a **Guinea** liderada por Sekou Touré, decidiron permanecer dentro da Comunidade Francesa.

- Pero ese proxecto non calou e en **1960** todas as **colonias subsaharianas**, desde Senegal (coa figura destacada de Léopold Sédar Senghor) ata a República Centroafricana, **optaron pola independencia**.

- A historia destes países, nas décadas seguintes, estivo marcada pola inestabilidade política, os golpes de Estado, os conflitos civís e a eiva permanente da pobreza, as epidemias e as fames.

B) Bélxica

- Un caso diferente foi o da independencia do **Congo Belga**, que desde 1960 se denominou Zaire (República Democrática do Congo desde 1997). Ao principio, a **ríxida administración** belga non seguiu o exemplo de franceses e británicos. Pero en **1960** viuse obrigada a concederlle a **independencia ante o pulo do Movemento Nacional Congolés de Patrice Lumumba**. Os enfrontamentos étnicos e os intereses creados pola enorme riqueza do subsolo (cobalto, diamantes e uranio) provocaron unha cruenta guerra civil que, tras o asasinato de Lumumba en 1961, culminou, en 1965, coa instauración da ditadura militar de J. Mobutu.

- Na colonia de **Ruanda-Burundi**, as **loitas tribais** entre os **tutsis** e os **hutus** continuaron despois de 1961, cando se crearon **dous Estados independentes**. A fronteira entre elas non puxo fin aos violentos conflitos entre as dúas etnias, como quedou en evidencia no xenocidio producido en Ruanda na década de 1990.

4.4. AS ÚLTIMAS COLONIAS

- En 1960, a **Somalia italiana** converteuse nunha república independente. En 1968, a colonia española de **Guinea Ecuatorial** conseguiu a súa emancipación. A principios da década de **1970**, **só quedaban** en África as **colonias portuguesas**, que eran tamén as máis antigas.

- Para a ditadura de Salazar, as colonias eran consideradas como unha parte esencial de Portugal. A intransixencia da metrópole provocou unha guerra case permanente contra as **guerrillas da Fronte para a Liberación de Mozambique** e do **Movemento para a Liberación de Angola**. O conflito estendeuse ata **1974**, cando a Revolución dos Caraveis rematou coa ditadura e abriu un proceso de rápida descolonización. Creáronse as **repúblicas de Guinea-Bissau, Cabo Verde, Mozambique e Angola**.

5. O MUNDO ISLÁMICO

- O mundo islámico é un conxunto de máis de corenta países que se estenden desde a costa atlántica do norte de África ata o Sueste Asiático. É unha inmensa rexión diversa e complexa, unida polo sinal de identidade da relixión e a cultura islámicas.

- Nas últimas décadas do século XX, despois dos procesos de descolonización, o mundo islámico converteuse nun dos espazos máis conflictivos do planeta debido aos intereses económicos e estratéxicos, os enfrontamentos culturais e relixiosos, e as divisións políticas.

5.1. A DESCOLONIZACIÓN DO MAGREB

- A rexión do Magreb, voz árabe que indica o lugar por onde se pon o sol, o poñente, é o **espazo situado máis ao occidente do mundo islámico**:

- **Libia**. O proceso de emancipación comezou na antiga colonia de Italia en **1951**, como resultado do acordo das potencias vencedoras da Segunda Guerra Mundial.

- **Marrocos e Tunisia.** Neses anos produciuse o auxe dos movementos nacionalistas que loitaban contra o dominio francés en Marrocos e en Tunisia. Despois de varios anos de atentados, sabotaxes e campañas represivas, en **1956** Francia concedeu a independencia a Marrocos, un Estado constituído como unha monarquía. España, que controlaba a zona norte do actual Marrocos, cedeu tamén os seus territorios (Protectorado) á monarquía marroquí nese mesmo ano. En **1956** tamén Tunisia conseguiu pacificamente a súa independencia, constituíndose como unha república.
- **Sidi Ifni.** España quedou coa posesión dun inmenso territorio, o chamado Sáhara español, e a zona de Sidi Ifni, na costa atlántica, que pasou a poder marroquí na década seguinte.
- **Alxeria.** O proceso seguido foi moi diferente. Era unha **colonia moi vinculada á metrópole**, onde nove millóns de musulmáns convivían xunto a un millón de colonos de orixe europea (*pied-noirs*) que defendían a integración en Francia e o mantemento de todas as súas propiedades. **Entre 1954 e 1962**, a Fronte de Liberación Nacional (FLN), disputou unha longa **guerra** contra as tropas francesas. A guerra provocou case medio millón de mortos e unha escalada de atentados terroristas brutais, detencións arbitrarias, torturas e deportacións masivas. Na **metrópole**, Francia, a guerra alxeriana produciu unha grave crise política interna. Por fin, en 1960, o xeneral De Gaulle, agora presidente da República francesa, comezou as negociacións cos líderes alxerianos, que culminaron coa concesión da independencia en **1962**.

5.2. ORIENTE PRÓXIMO E ORIENTE MEDIO

- **Eipto.** En teoría, era un reino **independente desde 1922**. Pero os seus **Gobernos**, como o do rei Faruq I (1936-1952), estaban **controlados polo Reino Unido**, igual que as principais cidades e as instalacións da canle de Suez.
 - En **1952**, unha **revolución** dirixida por militares nacionalistas derrocou o rei e proclamou unha **república**. O seu primeiro **presidente, Gamal Abdel Nasser** (1952-1970), un militar de ideas socialistas e nacionalistas, converteuse nun líder do mundo árabe. Baixo o Goberno de Nasser constituíuse un réxime de orientación socialista, que realizou amplas reformas agrarias e sociais, emprendeu un ambicioso plan de obras públicas (a presa de Asuán no curso alto do Nilo) e foi capaz de nacionalizar a canle de Suez.
 - Este feito, acontecido en **1956**, provocou un grave conflito internacional e a intervención militar de Israel, Francia e o Reino Unido, que acabou perdendo o seu papel de potencia hexemónica na zona.
- **Siria, Líbano, Palestina, Xordania e Irak.** Despois da 1ª Guerra Mundial establecéronse mandatos europeos nos países árabes do Próximo Oriente, no territorio que pertencera ao Imperio Otomán. Neses pobos xorden **movementos de resistencia nacionalista** que son os que iniciaron o proceso de descolonización na década dos **anos 30**.

- Os **mandatos británicos**, que se organizaron como **monarquías árabes**, pronto haberían de converterse en gobernos autónomos aínda que baixo tutela británica: **Transxordania** conseguiu en **1928** unha independencia limitada mediante un tratado con Gran Bretaña e **Iraq** converteuse en Estado independente en **1930**. **Palestina** quedou baixo administración directa dos ingleses debido aos conflitos de intereses territoriais entre árabes e xudeus.

- Os **mandatos franceses** organizáronse como **repúblicas** e tanto **Siria** como **Líbano** obtiveron durante este período unha autonomía controlada.

- Ao termo da **Segunda Guerra Mundial** creceron en número as independencia dos países árabes, e consolidáronse aquelas que xa iniciaran o proceso de autonomía política.

- **Siria** e **Líbano** obtiveron a súa independencia en 1946, e tamén Transxordania, que se converte no reino de **Xordania**.

- Outro feito importante na evolución política desta rexión foi o impacto da revolución exipcia e a proclamación dunha república por parte de Nasser no ano **1952**. O seu exemplo estendeuse a outros países árabes onde tamén se produciron revolucións que permitiron o establecemento de novas repúblicas (Iraq ou Iemen do norte) ou réximes de partido único socialistas, como en Siria (partido Baaz).

- No territorio de **Palestina**, a situación foi distinta que nos países veciños, aínda que a súa historia non foi allea as circunstancias do seu entorno. Ao terminar o mandato británico, os xudeus crearon o **Estado de Israel**, feito que provocou de maneira inmediata o estalido dunha guerra árabe-israelí (1948-1949) que continuou con fortes enfrontamentos bélicos en **1956**, **1967** e **1973**.

- En termos xerais, nos sucesivos encontros armados impúxose a **superioridade militar dos israelitas** que, como resultado das súas vitorias obtiveron territorios adicionais aos que tiñan ao establecerse o Estado de Israel. Como resultado, aumentou a resistencia dos pobos árabes e en 1964 establecen en Xerusalén a **Organización para a Liberación de Palestina (OLP)**.

➤ **A Península Arábiga.** Á fronte dos países creados na Península Arábiga situáronse monarquías absolutistas, como **Arabia Saudita**, independente desde **1932**, e **Emiratos Árabes**, situados nas beiras do golfo Pérsico. Son **réximes teocráticos** gobernados de acordo coa lei islámica, con grandes reservas petrolíferas, vinculados co mundo occidental e con Estados Unidos.

➤ **Irán.** Dende o ano 1941 reinaba o sha Reza Pahlevi, que dirixía unha **ditadura** de carácter **militar** apoiada polo Reino Unido e Estados Unidos, os que controlaban a explotación do petróleo. A corrupción interna, a dilapidación da monarquía e a represión de calquera disidencia provocaron un crecente malestar social, que foi canalizado polo movemento islámico dos aiatolás xiítas. En **1979**, unha revolución obrigou a exiliarse o sha e creouse a **República Islámica de Irán**, dirixida polo aiatolá Jomeini.

- En **1980** comezou unha longa **guerra entre Irán e Iraq**, onde gobernaba o **ditador Sadam Husein**, á fronte do partido Baaz. Algúns países árabes e Estados Unidos

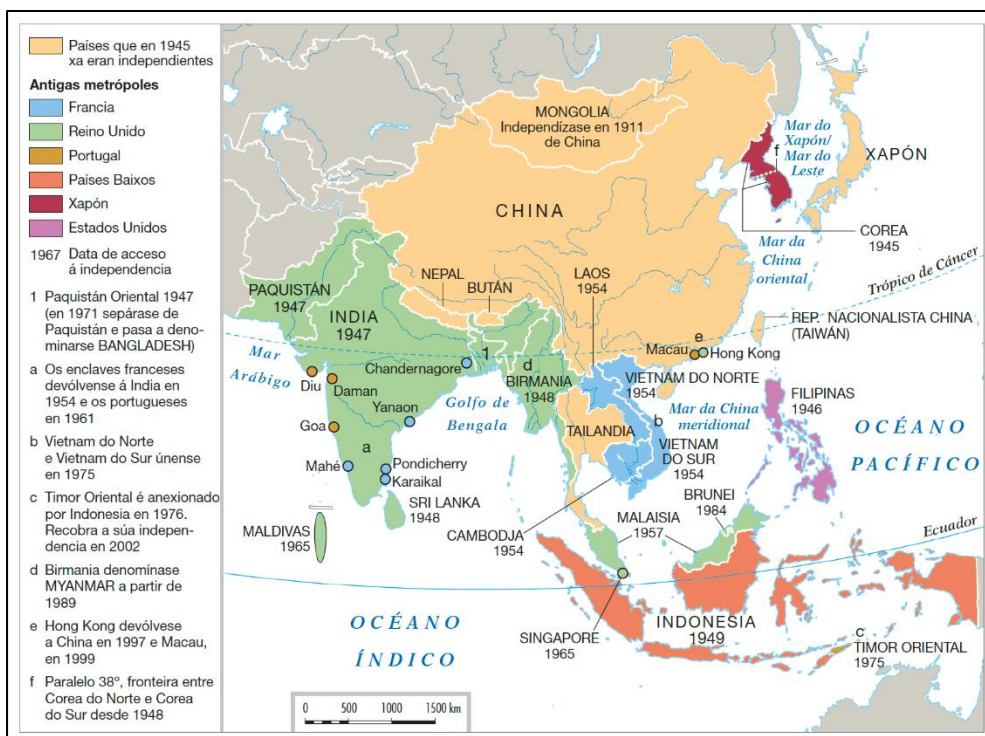
apoiaron a Saddam Husein porque o seu réxime laico supoñía un freo ao fundamentalismo iraniano. A paz alcanzada en 1988 non foi o final das tensións e hostilidades violentas dunha zona estratéxica que se converteu nun dos escenarios máis conflitivos do mundo, con outras dúas guerras que enfrontaron a Iraq con coalicións internacionais: **a guerra do Golfo (1990-1991)** e a chamada **guerra de Iraq (2003-2011)**.

➤ **Afganistán.** Na década dos aos 30, o goberno do rei Mohamed Zahir impulsou un programa de modernización do país, e estableceu relacións comerciais con Alemaña, Italia e Xapón. Ao comezo da II Guerra Mundial, Afganistán declarouse neutral; con todo, a pedimento de Gran Bretaña e a Unión Soviética, en 1941 o monarca expulsou do país a máis de 200 axentes alemáns e italianos. Ao ano seguinte, Estados Unidos estableceu relacións diplomáticas con Afganistán e no ano 1946 ingresou na ONU.

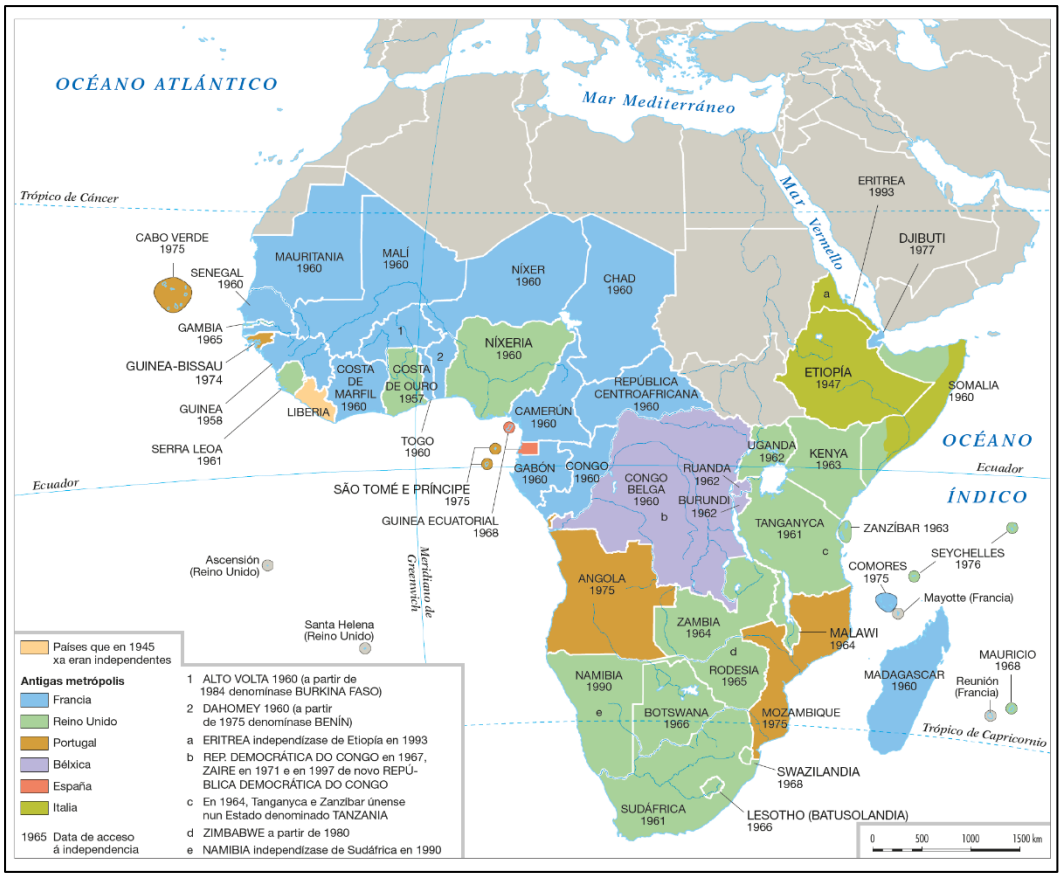
- No ano **1978** unha **revolución comunista** derrocou o goberno e, coa intervención soviética deu inicio a unha longa e cruenta guerra civil, que non rematou ata o ano 1992.

- Dous anos despois do fin da guerra, os **talibáns** tomaron o poder en Kabul e estableceron unha férrea ditadura de tipo relixioso, que provocou persecucións e graves restricións dos dereitos humanos. O goberno talibán caeu pola intervención das forzas armadas internacionais tras o atentado do 11 de setembro de 2001 en Nova York, xa que se pensaba que Afganistán acollía aos terroristas de Al Qaeda. Porén, no ano **2021** os talibán volveron a tomar o poder en Kabul, pouco despois de que a coalición internacional dera por finalizada a súa misión militar en Afganistán e retirara os seus exércitos do país.

MAPA 1. DESCOLONIZACIÓN DO SUR E SUESTE ASIÁTICO

MAPA 2. DESCOLONIZACIÓN DA ÁFRICA SUBSAHARIANA

MAPA 3. DESCOLONIZACIÓN DO MAGREB E DE ORIENTE PRÓXIMO E MEDIO

